

Elfrida Andrée (1841–1929) Visionären som satte fart på Göteborg

Elfrida Andrée blev Sveriges främsta och mest framgångsrika kvinnliga tonsättare på sin tid. En sann pionjär, och en folkbildare. Hennes musik har Göteborgs musikälskare mycket att tacka för.

Det sägs att det fria synsättet i Visby på 1840-talet formade Elfrida Andrée. Hon var tidigt målmedveten och stakade ut ett yrkesliv för sig själv. Till sin hjälp hade hon fadern Andreas, provinsialläkare i Visby som följde debatten om kvinnors rättigheter i Visby Weckoblad. Han läste på om de politiska händelserna i länder som England, Tyskland och Frankrike. Båda hans döttrar hade talang att bli framgångsrika musiker. Vilken anledning fanns att stoppa dem?

Elfrida Andrée föddes på S:t Larsgränd i Visby 1841 och reste som 14-åring till Stockholm för att utbilda sig. Det blev orgelstudier vid musikkonservatoriet som bara något år tidigare börjat ta emot kvinnliga studenter. Två år senare blev hon den första kvinnan i Sverige som tog organistexamen. När hon sedan sökte jobb, och fick avslag, växte bara viljan att slå sig in på manliga territorier. Hon ansökte med faderns hjälp om att bli telegrafist. Efter lång korrespondens med Telegrafverkets generaldirektör fick hon sin vilja igenom. Hon började aldrig någon telegrafistanställning, men nu var möjligheten öppen för svenska kvinnor.

“Lättare vore att rycka en bit ur klippan än att från mig rycka min idealidé: det kvinnliga släktets höjande”

–Elfrida Andrée, ca 1870

Sitt första organistjobb fick hon tillslut i Finska reformerta kyrkan i Stockholm, tack vare en lagändring. 1867 blev så domkyrkoorganisttjänsten i Göteborg utlyst. Elfrida Andrée sökte i stark konkurrens med sju män och fick tjänsten, som första kvinnliga domkyrkoorganist i Europa. Till Elfrida Andrées sida skyndade bland andra chefredaktör för Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning, den mycket liberale politikern och skribenten S.A. Hedlund (1821–1900). I hans vänkrets blev Elfrida snabbt medlem.

Elfrida Andrée stannade i Göteborg resten av livet och förblev stadens domkyrkoorganist fram till sin död. Då hade hon tjänstgjort i 62 år.

Mer om Elfrida Andrée

Redan som barn hade Elfrida Andrée börjat komponera. Hon studerade för Ludwig Norman och Niels Wilhelm Gade. Hon skulle med tiden skriva ett 20-tal solosånger, sju pianosamlingar, åtskilliga orgelverk och körsånger med eller utan ackompanjemang, däribland två mässor på svenska. Andrées stora genombrott kom genom uruppförandet av balladen Snöfrid 1879 med text av Rydberg. Den handlar om kampen mellan de ljusa och de mörka krafterna, om att kämpa för sin sak utan att vika för frestelserna att söka ro eller ge upp sin strävan.

Hon skrev två symfonier för orkester och två för orgel och orkester. Orkestersymfonin i a-moll (nr 2) uruppfördes i Göteborg 1893 och framfördes med stor framgång i Dresden 1904 med Andrée själv som dirigent. Vid en internationell tonsättartävling i Bryssel 1894 fick hon alla tre priser för orgelsymfonin i Ess, a-mollsymfonin och stråkkvartetten i d-moll. Hon skrev dessutom en opera efter Esaias Tegnér's diktverk Fritiofs saga till sångtext av Selma Lagerlöf. Den blev aldrig någon framgång på sin tid, men har överlevt som orkestersvit. 2019 framfördes Fritiofs saga i sin helhet på GöteborgsOperan.

“När hennes stråkkvartett i d-moll äntligen spelades i augusti 1895 vid en ”Kvinnornas utställning” i Köpenhamn hade man först efter stora besvär lyckats få ihop en helt kvinnlig kvartett, men den manlige recensenten avfärdade helt framförandet av det redan åtta år gamla verket eftersom ”det var alltför avancerat för kvinnor”. Kvartetten har en romantiskt tät klang som kan leda tankarna till Brahms och Schumann. I dag vet vi att hennes kvartett är ett sant mästerverk.”
(Stig Jacobsson)

Men än större än hennes tonsättargärning är kanske rollen som nyckelfigur i Göteborgs musikliv kring förra sekelskiftet. Vid sidan om att leda domkyrkans körer, hålla orgelkonserter och utbilda en lång rad organister verkade hon som dirigent. 1897 startade hon sina berömda folkkonserter i samarbete med Göteborgs arbetarinstitut. Biljettpriset var lågt och alla hade råd att komma och lyssna. Det blev inte mindre än 800 av dessa folkkonserter. Hon erövrade en allt starkare position och fick hon chansen att dirigera Göteborgs orkesterförening 1909 och 1913 i Exercishuset på Heden.

Hennes syster Fredrika var vid det här laget en hyllade operasångerska och gift med Fredrik Stenhammar, farbror till Wilhelm. Tillsammans hörde systrarna till den svenska kultureliten. När Elfrida Andrée avled i januari 1929 var hon en av de historiska kvinnor som banat viktig väg för andra. Tack vare henne lades också grunden till Göteborgs orkesterliv, ett kulturarv som nu hundra år senare är rikare och mer varierat än någonsin.

Källor:

Eva Öhrström: “Vi flickor skola då förtryckas på de alla sätt”, artikel ur Centrum för Näringslivshistorias tidning Företagsminnen 2012:5.

Stig Jacobsson: Tonsättaren Elfrida Andrée, Podiet nr 4 2020-2021

Ohlininstitutet.se

Källa: <https://www.gso.se/upptack/kompositorer/elfrida-andree-1841-1929/>